

Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Uluslararası İlkeler

Zeynep AHUNBAY

Arkeolojik mirasın korunması

Çağdaş dünyada arkeolojik mirasın karşı karşıya kaldığı tehlikeler, doğal afetler, bakımsızlık, denetimsiz yapılaşma, turizm baskısı, kaçak kazılar uluslararası düzeyde kaygı yaratmış, mesleki örgütlenme ve yasal düzenlemelerle çözümler aranmıştır. UNESCO'nun 5 Aralık 1956 tarihinde Yeni Delhi'de düzenlenen Genel Kurulu'nun, "Arkeolojik Kazılarda Uygulanabilecek Uluslararası İlkeler" başlıklı tavsiye kararında (UNESCO 1985), arkeolojik alanların envanterlerinin çıkarılması, yasal koruma altına alınmaları, güvenlik ve sürekli bakımlarının sağlanması konularına dikkat çekilmiştir. 1956 Tavsiye kararında, arkeolojik sitlerdeki onarımların dikkatle izlenmesi, ziyaretçileri bilgilendiren sergiler düzenlenmesi, müzeler oluşturulması önerilmiştir. UNESCO'ya üye ülkelerde arkeolojik mirasın yasal koruma altına alınması, sürekli bakımı ve sunumu devletlerin görevleri arasındadır.

Türkiye 1945'te UNESCO'nun, 1949'da Avrupa Konseyi'nin kuruluşunda yer alarak, doğal ve kültürel mirası koruma alanında uluslararası düzeyde yürütülen çalışmalara katılmıştır. Kültür mirasını koruma alanındaki gelişmeler izlenmiş ve yasalarımıza yansıtılmıştır. Koruma alanında etkin uluslararası meslek örgütlerinin ve STK'ların çalışmaları da ülkemizde ilgiyle izlenmekte ve çağdaş koruma ilkelerine bağlı düzenlemeler yapılmasına çalışılmaktadır.

Koruma mimar ve teknisyenlerinin 1964 Mayıs'ında Venedik'te yaptıkları toplantıda kabul edilen "Venedik Tüzüğü" birçok ülkede çağdaş koruma uygulamalarına yön vermiştir. Toplantıya Türkiye'den katılan Prof. Doğan Kuban ve Y. Mimar Selma Emler, kabul edilen metni yetkili kuruluşlara ileterek, Venedik Tüzüğü'nün ülkemizde duyurulmasına çalışmışlardır. Tüzük 1967 yılında GEEAYK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) gündemine alınmış ve koruma uygulamalarını yönlendiren bir ilkeler dizisi olarak kabul edilmiştir.

Venedik Tüzüğü'nün koruma alanına girdiği 1960'lı yıllarda Türkiye'de hâlâ Osmanlı döneminden kalma Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlükteydi. 1973 ve 1983 yıllarında yapılan değişikliklerle ülkemiz çağdaş koruma kavramlarına sahip bir yasaya sahip olmuştur. 1973'teki

yasal düzenlemeden sonra arkeolojik sitlerin tescili, sit sınırlarının haritalara işlenmesi, belgeleme ve koruma çalışmaları bilimsel kurallara uygun olarak yürütülmüştür. Yasaların çağdaşlaşması, koruma projelerinin de uluslararası ölçütlere uygun düzeyde hazırlanmasını sağlamıştır.

Venedik Tüzüğü'nde, UNESCO'nun 1956 yılında kabul ettiği ilkelere bağlı kalınarak, arkeolojik alanların sürekli bakımının sağlanması, faraziyelere dayanan rekonstrüksiyonlardan kaçınılması, onarımların yıkılmış anıtların parçalarının bir araya getirilmesi-*anastylosis*- ile sınırlandırılması önerilmiştir. Kaynak ve kadro yetersizliği nedeniyle, ülkemizdeki arkeolojik alanların sürekli bakımı istenilen düzeyde sağlanamasa da, 1970'lerden sonra birçok alanda anastylosis uygulamaları yapılmıştır. Bergama'da Trajan Tapınağı, Efes'te Celsus Kitaplığı, Afrodisiyyas'ta Tetrapiyon onarımları, arkeolojik alanın üçüncü boyutunun kavranmasını sağlayan örneklerdir.

Resim 1. Afrodisiyyas, Tetrapiyon.

Günümüzde tarihi alanların, kalıntıların korunması disiplinlerarası çalışmalarla yürütülmektedir. Üniversitelerimiz koruma alanında yürüttükleri çalışmaları, uluslararası gelişmeleri verdikleri eğitime yansıtmışlar; yaptıkları yayınlarla uluslararası ilkelerin bu alanda uygulama yapanlara duyurulmasına çalışmışlardır. Meslek odaları da yerelde ve uluslararası düzeyde yürütülen araştırmaları, başarılı çalışmaları uygula-

macılara duyurmak için çeşitli toplantılar düzenlemekte ve yayınlar yapmaktadır.

ICOMOS Tüzükleri

Venedik Tüzüğü'nden bir yıl sonra, 1965'te kurulan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi-ICOMOS, üyeleri kültürel mirasla ilgili çalışmalar yapan mimar, arkeolog, sanat tarihçisi, mühendis, tarihçi ve plancılardan oluşan bir sivil toplum örgütüdür. Türkiye ICOMOS'u 1974'te kurulmuştur. Arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, kent planlama gibi bilim dallarından üyeleri olan ICOMOS Türkiye, kültürel mirasın korunmasıyla ilgili sorunların tartışıldığı toplantılar düzenleyerek ve yayınlarla koruma alanındaki uluslararası gelişmelerin ilgili meslek insanlarına duyurulmasına katkıda bulunmaktadır.

Dünyanın değişik bölgelerinden gelen uzmanların birikiminden yararlanılarak oluşturulan bilimsel komiteleriyle ICOMOS, çağdaş koruma ilke ve tekniklerinin geliştirilmesi için çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda "Arkeolojik Mirasın Yönetimi" adını taşıyan bir bilimsel komite oluşturulmuş; Venedik Tüzüğü'nde ele alınmayan birçok konu uzmanlarca tartışılarak, uygulamacılara yardımcı olacak ilkeler geliştirilmiştir. 1990 yılında yayınlanan "Arkeolojik Mirasın Yönetimi Tüzüğü"nde, arkeolojik alanlarda çalışanların sahip olması gereken mesleki yetkinlikler, belgeleme, sürekli bakım, sunuş sorunları ve uluslararası işbirliği konuları ele alınmıştır.

Resim 2. Laodikeia, tiyatro.

ICOMOS'un değişik bilimsel komitelerinin "Koruma Eğitimi (1993)", "Nara Özgünlük Belgesi (1994)", "Anıtların, Külliyelelerin ve Sitlerin Belgelenmesi (1996)", Kültürel Turizm (1999) konularında geliştirdiği ilkesel metinler de arkeolojik mirasın korunması konusuna katkıda bulunmaktadır. Doğrudan arkeolojik mirasa yönelik çalışmalar, "Sualtı Kültür Mirasının

Korunması ve Yönetimi (1996)", "Duvar Resimlerinin Korunması (2003)", "Kamusal Arkeolojik Alanlar (2017)", "Kaleler ve Askeri Miras ile ilgili ICOMOS Tüzüğü (2021)" ile sürdürülmüştür.

Sualtı Kültür Mirası, su altında kalmış yerleşme ve yapılar, batık alanları ve bunların arkeolojik içerikleri ile doğal çevrelerini kapsamaktadır. "Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi (1996)" konulu tüzük, su altında bulunan ve oradan alınmış olan arkeolojik mirasın karşı karşıya olduğu tehditlere karşı, üst düzeyde uzman katkısı ile etkin önlemler almak için hazırlanmıştır; kıyı sularında, denizlerde bulunan sualtı kültür mirasının korunmasını ve yönetimini desteklemektedir. Türkiye'de üniversitelerde sualtı kültür mirasıyla ilgili çalışmalar yürütülmektedir (Öniz 2018). Bodrum Kalesi'nde bulunan müze, sualtı araştırmaları ile ilgili çalışmaların yoğunlaştığı bir merkezdir (Alpözen 2002).

Arkeolojik alanların kültürel etkinlikler için kullanılması, mekânların daha iyi kavranmasına, özel değerlerinin anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Akdeniz çevresinde birçok ülkede antik odeon ve tiyatroların koruma projeleri yapılmakta; iyi korunmuş olanların çağdaş gösterilere açılmaları yönünde girişimler artmaktadır. Tarihi mekânların ses ve ışık gösterileri için hazırlanması sırasında özgün yapıya zarar verebilecek müdahalelerden, aşırı yük getiren ziyaretçi kabulünden, görüntüyü bozan aydınlatma donanımı ve tabelalar kullanımından kaçınılması gerekmektedir.

Avrupa Konseyi'nin girişimiyle, "Antik Tiyatrolar ve Gösteri" ile ilgili anıtların korunması, kullanımı konusunda, uzmanlardan oluşturulan "Anıtlar Ağı" 1995'te Sicilya'nın Segesta kentinde toplanarak, antik sahne yapılarının korunması konusunda temel ilkeleri içeren "Segesta Bildirgesi"ni hazırlamış ve önerilerini Avrupa Konseyine iletmıştır. Avrupa Konseyi tarafından benimsenen bildirge "Antik Gösteri Mekânlarının Kullanımına ilişkin bir Tüzük (COE 1997)" olarak üye ülkelere iletilmiştir (Öz, Güner 2007). ICOMOS Türkiye'nin 2002 yılında Side'de düzenlediği "Arkeolojik Sitlerde Yönetim ve Koruma" konulu toplantıya katılan Hierapolis kazı başkanı Prof. Dr. F. D'Andria, "Antik Tiyatrolar ve Gösteri" başlıklı sunumunda, Segesta Bildirgesi hakkında da bilgi vermiştir (D'Andria 2006). Ülkemizde de birçok antik tiyatro restore edilerek, etkinliklere açılmıştır. Efes, Bodrum, Laodikeia tiyatroları önemli gösteriler, konserler için sevilerek kullanılan antik yapılarıdır.

Avrupa Konseyi ve Arkeolojik Mirasın Korunması

Avrupa Konseyi, Avrupa ortak belleğinin kaynağı olarak nitelendirdiği arkeolojik mirasın

korunmasıyla ilgili olarak 1992 yılında “Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi”ni kabul etmiştir. Sözleşmenin amacı “Arkeolojik mirası, tarihi ve bilimsel incelemeler için bir araç olarak korumak” şeklinde açıklanmıştır. Arkeolojik mirasın yok oluşunu en aza indirmeyi hedefleyen Sözleşme ülkemiz tarafından kabul edilmiş ve 1999 yılında 4434 sayılı yasa olarak yürürlüğe girmiştir (Çolak 2011). Arazi kullanımlarının denetlenmesini, arkeolojik mirasın korunmasının, kültürel, çevresel ve eğitim politikalarının önemli bir bileşeni olmasını öngören yasanın katkılarında biri, bayındırlık projelerinin arkeolojik mirasa en az zarar verecek şekilde planlanması ilkesinin benimsenmesidir. Bayındırlık projelerinin arkeolojik miras için yarattığı riskleri azaltmak amacıyla, uygulama projelerine geçilmeden önce çevrede arkeolojik araştırmalar yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Yasada arkeolojik mirasın korunması alanında çalışan uzmanların bilgilerini güncellemelerinin önemi de dikkat çekilerek, bu alanda çalışacaklar için yüksek lisans programları geliştirilmesi önerilmiştir.

4434 sayılı yasada arkeolojik mirasın uzun erimli koruma ve bakımının sağlanması, anıt ve sitlerin özgün yerlerinde korunması ilkeleri de vurgulanmaktadır. Kazı ile ortaya çıkan kalıntıların korunması önemli bir sorumluluktur. Hava etkileri, defnecilik, kasıtlı tahrip önemli kayıplara neden olmaktadır. Doğal etkenlerden ve vandalizmden korunması istenen alanların üstü çatıyla örtülmektedir (Resim 3). Kazıdan sonra gerekli bakımı sağlanamayacak arkeolojik varlıkların ortaya çıkarılmaması gerektiği; bakımı sağlanamayacak kalıntıların tekrar örtülmesi önerilmektedir.

Toplumun gereksindiği yeni yapıların, yolların yapımı sürecinde arkeolojik katmanlara müdahale edilmekte, gün yüzüne çıkan kalıntılar belgelenmekte; önemleri dolayısıyla yerlerinde korunmaları istenenler için uygun çözüm olasılıkları araştırılmaktadır. Metro, tünel gibi derin kazı gerektiren projelerin uygulanması sırasında açığa çıkan ve yerinde korunması mümkün olmayan arkeolojik varlıkların, yetkililer tarafından müze ve benzeri denetimli ortamlara taşınması, korunması için kamu kaynaklarından yararlanılmaktadır. İstanbul’da Marmaray kazıları sırasında Yenikapı’da tarihöncesi katmana kadar inen kazılar kentin tarihi hakkında yeni, değerli veriler sağlamıştır (Gökçay 2007). Antik limanda gün yüzüne çıkarılan çok sayıda tekne ve zamanla dolan liman üzerine inşa edilmiş tarihi yapılar belgelenerek kaldırılmıştır (Başaran vd. 2007) ancak limandan çıkarılan teknelerin sergileneceği müze henüz yapılmamıştır. Ayrıca limanla ilişkili deniz surları ve yerinde korunması kararlaştırılan mendirek de onarılmamıştır.

Yenikapı Tarihi Yarımada’nın geçmişe kapı açan, yüzyıllar öncesiyle günümüzü birleştiren

mekânlarından biridir. Umarız burada, tarihi liman içinde yapılan kazıların anlatıldığı ve buluntuların sergilendiği bir müze açılır. Theodosius limanı ile, onu çevreleyen Deniz Surları ve liman içindeki mendirek de onarılır, anlamlarını yansıtacak bir sunuma kavuşurlar.

Dünya Mirası arkeolojik alanlar

UNESCO’nun evrensel değerdeki doğal ve kültürel mirası koruma yönündeki çabaları sonucunda 1972’de “Dünya Mirası” kavramı geliştirilmiştir. Tüm insanlığın ortak malı olarak kabul edilen benzersiz doğa ve kültür varlıklarını korumaya yönelik bu anlayışa 1984’te taraf olan Türkiye, Anadolu’da bulunan evrensel değerdeki doğal ve kültürel miras alanlarını Dünya Mirası Listesine aday göstermiştir. Şu anda Türkiye’den 16 arkeolojik alan Liste’de yer almaktadır. Göreme (1985), İstanbul’un Tarihi Alanları (1985), Hattuşa (1986), Nemrut Dağı (1987) (Resim 4), Hierapolis (1988), Ksantos-Letoon (1988), Troya (1998), Çatalhöyük (2012), Bergama (2014), Efes (2015), Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri (2015) (Resim 5), Ani (2016), Afrodisiye (2017), Göbeklitepe (2018), Aslantepe (2021) ve Gordion (2023) ülkemizin tarih öncesinden Orta Çağ’a kadar uzanan zaman dilimine ait arkeolojik ve karma sitlerdir. Liste’ye önerilmesi düşünülen arkeolojik alanların yer aldığı geçici listemizde ise, Yesemek, Karain, Karatepe, Ahdamar, Perge, Sagalassos, Zerdevan Kalesi, Ahlat, Harran gibi alanlar bulunmaktadır.

Resim 3. Karatepe saçakları.

Dünya Mirası Sözleşmesini imzalayan devletler, ülkelerinde bulunan Dünya Mirası değerlerinin koruma sorumluluğunu üstlenmektedir. Evrensel değerdeki varlıklar için bir Alan Yönetimi Planı hazırlanması ve sürekli bakım için gerekli önlemlerin alınması istenmektedir. Dünya Mirası olan alanlardaki kayıpların önlenmesi için UNESCO titiz bir izleme süreci yürütmektedir. Sürekli bakımı yapılmayan, hasar gören Dünya Mirası alanları, “Tehlikede olan Dünya Mirası” listesine kaydırılmaktadır.

UNESCO’nun Dünya Mirası alanları için

şart koştuğu alan yönetimi gereklerini yerine getirmek, sürekli bakım ve risklere hazırlık çalışmalarını yapabilmek için Kültür ve Turizm Bakanlığımız 2005 yılında yasal bir düzenleme yapmıştır. 27 Kasım 2005'te yürürlüğe giren "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" çerçevesinde mevcut Dünya Mirası alanlarında güvenlik, ziyaretçi yönetimi, sürekli bakım, risklere hazırlık programları oluşturulmuş, hazırlanan Alan Yönetimi Planları UNESCO'ya iletilmiştir.

Resim 4. Nemrut Dağı.

Resim 5. Diyarbakır Surları.

Ziyarete açık birçok arkeolojik alanda, aşırı turizmden kaynaklanan sorunlar gözlenmektedir. Turizm sektörü tarafından önde gelen destinasyonlar olarak pazarlanan Dünya Mirası alanlarında sürdürülebilir bir yönetim sağlamak için ICOMOS tarafından "Kamusal Arkeolojik Alanların Yönetimi (2017)" konulu bir rehber geliştirilmiştir.

Dünya Mirası statüsündeki varlıkların korunması uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışma ile gerçekleşmektedir. UNESCO tarafından kurulan Dünya Mirası Fonu, Dünya Mirası alanlarında envanter yapımı, belgeleme, koruma projeleri ve restorasyon uygulamalarına yardım etmekte, taş koruma, duvar resmi, mozaik konservasyonu, belgeleme gibi konularda nitelikli koruma uzmanı yetiştirilmesi için eğitim verilmesini desteklemektedir.

Dünya Mirası alanlarına sahip ülkeler, kendi maddi ve teknik olanaklarıyla çözemedikleri bir tehlike ile karşılaştıklarında, dünyanın başka ülkelerinden, Dünya Mirası Fonundan mali ve

teknik destek alabilmektedir. Deprem ve benzeri afetler sonrasında, hasar gören evrensel değerdeki varlıklara acil yardım yapılması istenebilmekte, tehlikenin boyutlarına göre, uluslararası destek, yardım fonları sağlanmaktadır.

Venedik Tüzüğüyle geçen 60 yıla genel bakış

1964'ten bu yana gerçekleştirilen birçok etkinlikte arkeolojik alanların korunması ile ilgili sorunlar tartışılmış; çözüm aranmıştır. Bilgi alışverişi, uluslararası ekiplerle ortak çalışmalar arkeolojik mirasa bakış açısını genişletmiş, kapsamlı araştırmalar yapılmasına, uluslararası dayanışmanın artmasına yol açmıştır. Karşılaştıkları sorunları çözmek için bir araya gelen koruma uzmanları fikir alışverişinde bulunmuş; ortak çalışmalar sonunda birçok ilkesel metin geliştirilmiştir. Sürekli bakım, risklere hazırlık konularının önemi vurgulanmış, bu alanda çalışmalar yoğunlaşmıştır.

Koruma çalışmaları, bilimsel araştırmalarla desteklenmektedir. Birçok yerde doğal sitlerle birlikte var olan arkeolojik sitlerin değerlerinin anlaşılması, daha iyi tanıtımı için eğitim, bilgilendirme etkinlikleri yapılmaktadır. Sanat tarihi, arkeoloji, konservasyon, mimarlık öğrencilerinin arkeolojik alanlarda, uygulamalarda yer almaları onlara deneyim kazandırmakta, geleceklerini kültür mirasının korunması alanında planlamaları için kapı aralamaktadır.

Gelişen teknolojinin sunduğu olanaklar araştırmaları, belgeleme çalışmalarını kolaylaştırmaktadır. Ülkemizde birçok üniversitede yürütülen koruma projeleri malzeme laboratuvarlarının araştırmalarıyla desteklenerek başarıya ulaşmıştır. Uluslararası ortaklıklarla yürütülen araştırma projeleri, ülkeler arasında bağlantı kurulmasına ve deneyimlerin artmasına yardımcı olmaktadır.

Tüm olumlu gelişmelere karşın, değerli arkeolojik sitlerin turizm, yapılaşma, maden işletme vb. olumsuz baskılardan arındırılması, sürekli bakımlarının sağlanması yönünde çalışmaların henüz istenilen düzeye erişmediği gözlenmektedir. Kültür varlıklarının sürekli bakımı ve konservasyonu alanının uzman ve bütçe sağlanarak desteklenmesi gerekmektedir. Koruma için gerekli araçlar ve kaynaklar sağlandıkça, çalışmalar da daha başarılı olacaktır.■

Zeynep AHUNBAY, Prof. Dr., E. Öğretim Üyesi, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.

Kaynak

- AHUNBAY, Z., İZMİRLİGİL Ü. (2006), Management and Preservation of Archaeological Sites, ICOMOS Türkiye, YEM İstanbul
- AHUNBAY, Z. (2019), Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri, Yem Yayın, İstanbul
- ALPÖZEN, T.O. (2002), Bodrum Castle Museum of Underwater Archaeology, Celsus Publications, İstanbul
- BAŞARAN, S., KOCABAŞ, U., KOCABAŞ, I., YILMAZ, R. (2007), "İstanbul Üniversitesi Yenikapı Bizans Batıkları Projesi", Gün Işığında: İstanbul'un 8000 Yılı, Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, s. 190-201
- BECKER, H., FASSBINDER, J.W.E. (2001), "Magnetic Prospecting in Archaeological Sites", ICOMOS, Monuments and Sites VI, Münih
- ÇOLAK, N.İ. (2011), Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul
- D'ANDRIA, F. (2006), "Re-use and presentation of ancient theatres", Management and Preservation of Archaeological Sites, ICOMOS Turkey, YEM İstanbul, s. 82-87
- ERDER, C. (1977), "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, sayı:2, C.3, Ankara, s. 182-186
- ERES Z. (2016), Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- FEILDEN B. M., JOKILEHTO J. (1993), Management Guidelines for World Heritage Sites, ICCROM, Roma
- GÖKÇAY, M. (2007), "Yenikapı kazılarında ortaya çıkarılan mimari buluntular", Gün Işığında : İstanbul'un 8000 Yılı, Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, s.166-179
- ICCROM (1984), Conservation in Archaeological Excavations, Roma
- KABAOĞLU, C. (2007), "Kadokya'da İki Kaya Oyma Kilise Onarımı Örneği: Sarıca Kilise ve Kaya Kilise", Kargir Yapılarda Koruma ve Onarım, İBB KUDEB, İstanbul, s.20-31
- KIZILTAN, Z., SANER T. (2011), İstanbul'da Arkeoloji-İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arşiv Belgeleri (1970-2010), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 357, İstanbul
- MADRAN, E., TAĞMAT T.S. (2007), Kültürel ve Doğal Miras. Uluslararası Kurumlar ve Belgeler, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara
- ÖNİZ, H. (Ed.) (2018), Sualtı Kültür Mirasının Korunması, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- ÖZ A.K., GÜNER S. (Ed.) (2007), Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı, C.2, İstanbul
- ÖZDOĞAN, M. (2006), Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- SEMİZ N., AHUNBAY Z. (2014), "Yenikapı'daki Tarihi Liman Surlarının Durumlarının Değerlendirilmesi ve Korunmaları için Öneriler", Arkeoloji ve Sanat, 145, İstanbul, s. 85-114
- STANLEY-PRICE, N. (Ed.) (2001), Conservation and Management of Archaeological Sites, Special Issue on Protective Shelters, C.5, sayı 1 ve 2, James and James, Londra
- STOVEL, H. (1998), Risk Preparedness: A Management Manual for World Cultural Heritage, ICCROM, Roma
- TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi (2008), İki Antik Kentin Çılgılığı, Barajlar ve Kültürel Miras, İstanbul
- TÜMER, E.U. (Ed.) (2018), Arkeolojik Alanlarda Koruma ve Alan Yönetimi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- UNESCO (1985), "Recommendation on International Principles Applicable to Archaeological Excavations", Conventions and Recommendations of Unesco concerning the Protection of Cultural Heritage, Cenevre, s. 101-114
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (2009), Türkiye'nin Dünya Miras Alanları, Ankara

International principles concerning the conservation of archaeological heritage

In the modern world, archaeological heritage is threatened by natural disasters, illegal digs, increasing number of tourism developments and lack of public awareness. To prevent further losses, international bodies like UNESCO, ICOMOS and Council of Europe have set up principles to guide public authorities and professionals in managing cultural heritage. UNESCO's recommendation on "International Principles Applicable to Archaeological Excavations", passed by the General Conference in 1956 was followed by ICOMOS charters which encouraged efforts to developing inventories, recording and preserving the remains in situ. With UNESCO's patronage, World Heritage Convention was established in 1972, to protect exceptional natural and cultural sites as the legacy of all mankind.

Conservation of heritage requires expert care. It is important to inform and educate the public about the value of archaeological heritage. Planning policies play a major role in the protection of archaeological sites. Governments set up legal measures for the documentation and salvage of heritage threatened by development projects. They try to find the resources needed for the conservation of archaeological remains. Archaeologists are encouraged to safeguard archaeological sites, and to develop appropriate means for a good presentation of their finds.